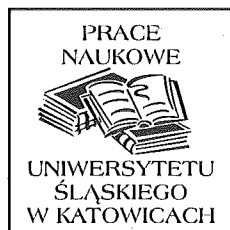

Polityczne implikacje
wprowadzenia
unii walutowej
w Europie

NR 2487

Tomasz Kubin

Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej w Europie

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2007

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Jan Iwanek

Recenzent
Czesław Mojsiewicz

Projektant okładki
Paulina Tomaszewska-Cieplą

Redaktor
Barbara Konopka

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Mirosława Żłobińska

Copyright © 2007 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1588-1

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 250 + 50 egz. Ark. druk. 23,0. Ark.
wyd. 27,5. Przekazano do łamania w listopadzie 2006 r.
Podpisano do druku w maju 2007 r. Papier offset. kl. III,
80 g Cena 42 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Spis tabel i schematów	7
Wykaz częścię stosowanych skrótów	9
Wstęp	11
Rozdział 1. Wprowadzenie. Integracja gospodarcza i integracja polityczna	21
Rozdział 2. Unia walutowa. Historyczne przykłady unii walutowych	33
2.1. Pojęcie integracji, integracji gospodarczej, integracji walutowej i unii walutowej	33
2.1.1. Pojęcie integracji i integracji gospodarczej	33
2.1.2. Pojęcie integracji walutowej i unii walutowej	42
2.2. Historyczne przykłady unii walutowych	46
2.2.1. Międzypaństwowe unie walutowe	48
2.2.2. Narodowe unie walutowe	58
Rozdział 3. Europejska integracja walutowa	67
3.1. Geneza i początki procesów integracyjnych w Europie Zachodniej po II wojnie światowej	67
3.1.1. Główne przesłanki i motywy integracji zachodnioeuropejskiej	67
3.1.2. Początki procesu integracji zachodnioeuropejskiej	75
3.2. Początki zachodnioeuropejskiej integracji walutowej	83
3.3. Europejski System Walutowy	111
3.4. Jednolity Akt Europejski	116

3.5. Utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej w Europie	120
3.5.1. Raport J. Delors'a	120
3.5.2. Etapy tworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej oraz warunki uczestnictwa w UGiW	126
3.6. Utrzymanie kryteriów konwergencji	139
3.6.1. Postanowienia Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską	139
3.6.2. Pakt Stabilizacji i Wzrostu	142
Rozdział 4.	
Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej dla uczestniczących w niej państw narodowych	149
4.1. Unia walutowa a suwerenność państwa	149
4.2. Unia walutowa a niezależność polityki gospodarczej państwa narodowego	177
4.3. Unia walutowa a pozycja i funkcje państwa narodowego	198
4.4. Unia walutowa a „kwestia niemiecka”	222
4.4.1. Integracja zachodnioeuropejska jako próba rozwiązania „kwestii niemieckiej”	223
4.4.2. Pozycja i rola marki zachodniemieckiej a europejska unia walutowa	237
Rozdział 5.	
Polityczne implikacje unii walutowej dla Unii Europejskiej (państw członkowskich UGiW) jako całości	249
5.1. Unia Gospodarcza i Walutowa a integracja polityczna	249
5.1.1. Pojęcie integracji politycznej	250
5.1.2. Unia walutowa a unia polityczna	254
5.2. Zarys systemu instytucjonalnego Unii Gospodarczej i Walutowej	292
Rozdział 6.	
Globalne polityczne implikacje europejskiej unii walutowej	310
Zakończenie	333
Bibliografia	339
Summary	365
Zusammenfassung	367

Spis tabel i schematów

Tabela 2.1. Etapy procesu integracji i ich cechy charakterystyczne	40
Tabela 2.2. Międzypaństwowe unie walutowe	54
Tabela 3.1. Etapy tworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej	129
Tabela 3.2. Spełnianie warunków udziału w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej przez państwa UE	135
Tabela 4.1. Deficyty budżetowe oraz zadłużenie w wybranych państwach w perspektywie historycznej (wartości przeciętne, w % w stosunku do PKB)	182
Tabela 4.2. Średnia migracja ludności w ramach wybranych krajów (% populacji regionu)	188
Tabela 4.3. Wydatki z budżetu Wspólnot Europejskich (UE)	191
Tabela 4.4. Rozwój procesu integracji gospodarczej w ramach Wspólnot Europejskich (UE) w czasie (1960–2004) w podziale na obszary integracji	208
Tabela 4.5. Rozwój procesu integracji w ramach Wspólnot Europejskich (UE) w czasie (1950–2004) w podziale na funkcje państwa	211
Schemat 4.1. Zróżnicowane warianty reżimu międzynarodowego: relacje pomiędzy rządami narodowymi a instytucjami międzynarodowymi	216
Schemat 4.2. Wzajemne oddziaływania pomiędzy sporadycznym podejmowaniem decyzji na wysokim i niższym poziomie funkcjonującej współpracy międzynarodowej	218
Tabela 4.6. Wybrane wskaźniki RFN, Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch 1992 r.	233
Tabela 4.7. Średnie wartości stóp inflacji, mierzone indeksem cen konsumpcyjnych, w okresie 1950–1996 w wybranych państwach	240
Schemat 5.1. Federalizm jako model dwóch przeciwstawnych tendencji – integracji i decentralizacji	262
Schemat 5.2. System instytucjonalny UGiW	299
Tabela 6.1. Wydatki Stanów Zjednoczonych na obronę w okresie 1951–1977 (w mld USD)	320

Tabela 6.2. Saldo obrotów bieżących Stanów Zjednoczonych w okresie 1997–2006	326
Tabela 6.3. Deficyt (nadwyżka) budżetu Stanów Zjednoczonych w okresie 1999–2006	327

Wstęp

1 stycznia roku 2002 rozpoczął się ostatni ważny etap ustanowionej – na mocy podpisanego 7 lutego 1992 roku traktatu z Maastricht – Unii Gospodarczej i Walutowej (UGiW; ang. Economic and Monetary Union). W dwunastu państwach członkowskich Unii Europejskiej w powszechnym obiegu znalazły się banknoty i monety euro, które w niedługim czasie całkowicie zastąpiły dotychczasowe, narodowe jednostki walutowe.

Powstanie Unii Gospodarczej i Walutowej w Europie to bez wątpienia jedno z najważniejszych wydarzeń przełomu XX i XXI wieku. Nie bez podstaw uważane jest za „najbardziej ambitne przedsięwzięcie w procesie integracji europejskiej”¹. Dwanaście państw Unii Europejskiej – Austria, Belgia, Francja, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia i Włochy zdecydowało się na rezygnację z walut narodowych (których historia liczona jest w wielu wypadkach w setkach, a nawet – grecka drachma – w tysiącach lat), przyjęcie jednej, wspólnej waluty euro i tym samym – na próbę trwałego połączenia w jedną całość gospodarek większości państw Europy Zachodniej. Od początku roku 2007 trzynastym państwem członkowskim UGiW jest Słowenia – pierwszy kraj, który przyjął euro, spośród państw Europy Środkowej i Wschodniej, które przystąpiły do UE w roku 2004. Co więcej, jest niemal pewne, że liczba państw członków UGiW wzrośnie w przyszłości i tzw. Euroland powiększy się. Potencjalnymi kandydatami do udziału w europejskiej unii walutowej są bowiem trzy państwa Unii Europejskiej – Wielka Brytania, Szwecja i Dania, które nie uczestniczą w tym przedsięwzięciu, oraz – po spełnieniu

¹ L. Tsoukalis: *Nowa ekonomia europejska*. Przeł. B. Gontar. Łódź 1998, s. 31.

odpowiednich warunków – pozostali, nowi członkowie Unii Europejskiej z Europy Środkowej i Wschodniej, a wśród nich także Polska.

Chociaż historia wspólnego europejskiego pieniądza jest bardzo krótka, to jednak procesy integracyjne w Europie Zachodniej, których efektem jest europejska unia walutowa, rozpoczęły się już kilka lat po II wojnie światowej. Znaczenie i waga różnych przesłanek procesu integracji zachodnioeuropejskiej oczywiście zmieniała się w czasie. Takie motywy integracji, jak potrzeba odbudowy ze zniszczeń wojennych gospodarek poszczególnych krajów czy poczucie zagrożenia ze strony obozu państw socjalistycznych, z czasem stawały się nieaktualne. Z kolei stopniowo nabierały znaczenia dążenia państw Europy Zachodniej mające na celu dorównanie Stanom Zjednoczonym czy Japonii pod względem potencjału ekonomicznego, a także wpływ rosnących w siłę korporacji transnarodowych, które w integracji upatrywały szansę na podniesienie poziomu swojej efektywności i poprawę swojej konkurencyjności w globalizującej się gospodarce. Jednak takie motywy, jak trwałe pojednanie państw Europy, wykorzenie nacjonalizmu i zapewnienie na Starym Kontynencie pokoju, jak również ciągła poprawa sytuacji gospodarczej, co ma pozwolić na podniesienie poziomu dobrobytu Europejczyków, są tymi, które zarówno legły u podstaw rozpoczęcia procesu integracji pół wieku temu, jak i stanowią przesłanki aktualnie podejmowanych przedsięwzięć integracyjnych. Mniej więcej półwieczny okres funkcjonowania Wspólnot zaowocował więc zarówno olbrzymim pogłębieniem integracji (obejmowanie rozwiązaniami wspólnotowymi coraz to nowych sfer życia), jak i kilkukrotnym rozszerzeniem ich składu członkowskiego.

Potrzebę unifikacji walutowej państw Europy dostrzegano już w pierwszych latach po II wojnie światowej (kongres haski w 1948 r., którego efektem było m.in. powołanie Rady Europy²). Także na to, że państwa tworzące Wspólnoty Europejskie mogą i powinny (i prawdopodobnie to zrobią) wprowadzić unię walutową, wskazywano już na początku funkcjonowania tych struktur integracyjnych, ponad cztery dekady temu. Na przykład U.W. Kitzinger pisał w 1963 roku: „[...] jeśli integrację gospodarczą zdefiniować jako działania zmierzające do uczynienia granic politycznych bez znaczenia pod względem gospodarczym, powstaje jeden problem o szczególnie przenikającym charakterze: jak przezwyciężyć nie tylko różnice pomiędzy sześcioma państwami pod względem legislacji, ale trudności pięciu różnych walut z sześcioma różnymi rządami i pięcioma bankami centralnymi prowadzącymi pięć różnych polityk fiskalnych i monetarnych? Idealnie,

² K. Łastawski: *Od idei do integracji europejskiej*. Warszawa 2003, s. 120.

Wspólny Rynek powinien mieć wspólną walutę. [...] Prawdopodobnie, w dłuższej perspektywie, jedna europejska waluta zostanie ustanowiona wraz z jednym europejskim bankiem centralnym”³. Słowa te sprawdziły się, chociaż, jak we wstępie do pierwszego wydania swojej książki pisał w 1992 roku P. De Grauwe, jeszcze kilka lat temu perspektywy unii walutowej w Europie wyglądały „bardzo mgliście”. Sytuacja zaczęła bardzo szybko zmieniać się w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku i dzięki raportowi J. Delors’a z 1989 roku zagadnienie integracji monetarnej w Europie znowu nabrało znaczenia⁴.

Tylko na pierwszy rzut oka może się wydawać, że UGiW jest, zgodnie właśnie ze swoją nazwą, przedsięwzięciem o charakterze ściśle ekonomicznym, motywowanym wyłącznie przesłankami ekonomicznymi i pociągającym za sobą skutki głównie gospodarcze. Ekonomiczne motywy wprowadzenia UGiW – takie, jak np. redukcja ograniczeń w handlu, eliminacja kosztów transakcyjnych pomiędzy krajami strefy euro, eliminacja ryzyka kursowego, wyższe nakłady inwestycyjne (dzięki przewidywanym strukturalnym udoskonaleniom na rynkach kapitałowych czy większej dyscyplinie finansów publicznych), ułatwienia w prowadzeniu działalności gospodarczej, podniesienie poziomu konkurencyjności firm w państwach tzw. Eurolandu itd. – mają w zamierzeniu pomysłodawców i twórców unii walutowej przyczynić się do zwiększenia tempa rozwoju gospodarczego, podniesienia tempa przyrostu produktu krajowego brutto, zmniejszenia stopy bezrobocia i w końcowym efekcie – do podniesienia poziomu dobrobytu w krajach strefy euro. Bez wątpienia, są to zagadnienia bardzo istotne. Niezwykle doniosłe okazują się także ekonomiczne implikacje UGiW – opinia np. B. Eichengreena, że „unifikacja walutowa zapowiada rewolucję, jeśli chodzi o prowadzenie polityki makroekonomicznej w Europie”⁵, jest jak najbardziej uzasadniona. Dla państw w niej uczestniczących unia walutowa wiąże się tutaj z rezygnacją z własnego pieniądza i, co za tym idzie, m.in. z rezygnacją z samodzielności w prowadzeniu własnej polityki monetarnej, bardzo istotnymi ograniczeniami swobody w prowadzonej polityce budżetowej, posiadaniem przez narodowy bank centralny prawa do emisji pieniądza czy ryzykiem niestabilności wspólnej waluty. Także dla gospodarstw domowych, firm, banków czy instytucji funkcyj-

³ U.W. Kitzinger: *The politics and economics of European integration. Britain, Europe and the United States*. New York 1963, s. 45. Wszystkie teksty anglojęzyczne w tłumaczeniu autora.

⁴ P. De Grauwe: *The economics of monetary integration*. Oxford 1997, s. v.

⁵ B. Eichengreen: *European monetary unification: Theory, practice and analysis*. Cambridge (Mass.) 1997, s. 121.

jących w tzw. Eurolandzie implikacje dotyczące bezpośrednio tych właśnie podmiotów mają charakter raczej ekonomiczny.

Jednak Unia Gospodarcza i Walutowa w Europie nie jest tylko kolejnym, jednym z wielu wydarzeń w procesie integracji zachodnioeuropejskiej. Nie ma ona także charakteru jedynie ekonomicznego, nie została podjęta wyłącznie pod wpływem przesłanek ekonomicznych i nie pociąga za sobą skutków wyłącznie gospodarczych. Wśród motywów i implikacji ustanowienia UGiW doniosłe znaczenie mają motywy i implikacje o charakterze politycznym. To właśnie jest główną tezą niniejszej pracy. Opis i analiza motywów powołania i implikacji Unii Gospodarczej i Walutowej tylko z punktu widzenia ekonomicznego byłyby w przekonaniu autora niepełne i nie w pełni oddające złożoną naturę tego przedsięwzięcia. Mówiąc bardziej obrazowo, można posłużyć się znaną, przywoływaną właśnie w kontekście zagadnienia integracji międzynarodowej przez takiego autora, jak D.J. Puchala, historią o niewidomych ludziach i słoniu. Zgodnie z nią, kilka niewidomych osób dotyka słonia w celu uzyskania wiedzy o tym, jak zwierzę to wygląda. Jednak każda z tych osób dotyka różnej i tylko jednej z części ciała słonia i na podstawie swoich odczuć, doznanych – powtórzmy – w wyniku badania tylko jednej części słonia, formułuje osąd na temat tego, jak zwierzę to wygląda w całości. I tak, osoba dotykająca trąby słonia jest przekonana, że badane zwierzę musi być wysokie i smukłe. Z kolei niewidomy dotykający ucha słonia uważa, że będący przedmiotem jego zainteresowania zwierz musi być podłużny i płaski. I tak dalej. Końcowy rezultat jest taki, że każda z badających słonia niewidomych osób ma pewne argumenty na poparcie swojego wyobrażenia o wyglądzie zwierzęcia, jednak żadna nie jest w stanie uzyskać prawidłowego obrazu całości⁶.

Odnosząc zaprezentowaną historię do europejskiej unii walutowej, opis i analiza tego przedsięwzięcia ograniczone tylko do jego – powtórzmy raz jeszcze – bardzo doniosłych aspektów ekonomicznych byłyby jednak niepełne. Jest tak tym bardziej, że w całym procesie integracji, który doprowadził do ustanowienia UGiW, poczynając od jego genezy, aspekty polityczne i ekonomiczne są ze sobą nierozdzielnie powiązane. Dlatego też celem niniejszej pracy jest identyfikacja i analiza politycznych implikacji wprowadzenia unii walutowej przez państwa Unii Europejskiej. UGiW pociąga bowiem za sobą (czy też może pociągać) wiele konsekwencji o charakterze politycznym, sytu-

⁶ D.J. Puchala: *Of blind men, elephants and international integration*. „Journal of Common Market Studies” 1972, No 10, s. 267.

ujących się na styku polityki i ekonomii, bądź też ekonomicznym, ale bezpośrednio oddziałującym na politykę.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. W rozdziale pierwszym, mającym charakter wprowadzenia, zostały podkreślone powiązania pomiędzy polityką i ekonomią, a zwłaszcza pomiędzy politycznymi i ekonomicznymi wymiarami integracji międzynarodowej. Chodziło tutaj o przedstawienie opinii autorów wskazujących właśnie na ścisły związek tych dwóch dziedzin. Na szczególną uwagę zasługują te sądy, w których zaakcentowano ścisły związek aspektów politycznych i ekonomicznych w odniesieniu do zainicjowanego i kontynuowanego po II wojnie światowej procesu integracji zachodnioeuropejskiej, a szczególnie tego etapu we wspomnianym procesie, jakim było ustanowienie UGiW.

Pierwsza część rozdziału drugiego zawiera przegląd funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji takich istotnych z punktu widzenia tematu niniejszej pracy pojęć, jak integracja, integracja gospodarcza, integracja walutowa oraz unia walutowa. Będąca tematem niniejszej pracy Unia Gospodarcza i Walutowa jest najważniejszym, chociaż nie pierwszym przykładem unii walutowej w historii. Jak wspomniano w rozdziale drugim, tego typu porozumienia zawierane były już w starożytności. W dalszej części rozdziału drugiego zostały przedstawione najważniejsze przykłady historyczne unii walutowych oraz unie walutowe aktualnie funkcjonujące. Od razu należy zaznaczyć, że ta druga grupa przykładów unii walutowych w zdecydowanej większości skupia państwa peryferyjne o stosunkowo bardzo niewielkim znaczeniu politycznym i ekonomicznym, i których poziom zintegrowania politycznego oraz ekonomicznego jest o wiele niższy, niż ma to miejsce w przypadku państw UE tworzących unie walutową. W opisie i analizie przykładów unii walutowych szczególna uwaga została zwrócona na polityczny wymiar tych unii oraz na znaczenie czynników politycznych dla ich trwałości. Z tego powodu i z punktu widzenia tematu niniejszej pracy największe znaczenie ma tutaj podział unii walutowych na zawierane pomiędzy pozostałymi samodzielnymi państwami oraz tzw. narodowe unie walutowe, których zaistnienie związane jest z unifikacją polityczną.

Rozdział trzeci prezentuje drogę państw UE (Wspólnot Europejskich) do Unii Gospodarczej i Walutowej. Przedsięwzięcia tego nie można analizować w oderwaniu od szerszego kontekstu, dlatego też najpierw została poruszona i zarysowana geneza zachodnioeuropejskiego procesu integracyjnego po II wojnie światowej oraz jego po-

czątki. Dalsza część rozdziału trzeciego zawiera zarys działań i wydarzeń, które doprowadziły do zaistnienia UGiW. Przedstawione zostały więc początki procesu współpracy walutowej państw Europy Zachodniej, propozycje i plany utworzenia unii walutowej formułowane na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku, zasady Europejskiego Systemu Walutowego, znaczenie Jednolitego Aktu Europejskiego dla możliwości ustanowienia UGiW. Dalej przedstawiono najważniejsze postanowienia dotyczące UGiW zawarte w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską oraz aktach prawa wtórnego UE. Chodzi tutaj przede wszystkim o etapy tworzenia UGiW, warunki udziału w jej trzecim etapie oraz postanowienia tzw. Paktu Stabilizacji i Wzrostu.

Polityczne implikacje UGiW zostały przedstawione w rozdziałach czwartym, piątym i szóstym. Rozdział czwarty zawiera analizę politycznych implikacji uczestnictwa w Unii Gospodarczej i Walutowej dla państw narodowych. Po pierwsze, rzecz w tym, jak ma się udział państwa w UGiW do funkcjonującego w literaturze rozumienia pojęcia suwerenności. Rozwinięcie i uzupełnienie tych rozważań w wymiarze niejako praktycznym stanowi wpływ uczestnictwa państwa w unii walutowej na niezależność prowadzonej przez to państwo polityki gospodarczej. Ten aspekt został poruszony w drugim podrozdziale rozdziału czwartego. Następny podrozdział stanowi próbę usytuowania udziału w UGiW w grupie zjawisk i procesów o szerszym charakterze, które wpływają na pozycję, rolę i zakres funkcji realizowanych przez współczesne państwo narodowe. Chodzi tutaj przede wszystkim oczywiście o cały proces integracji w ramach UE (WE), ale także np. o globalizację, wzrost liczby i znaczenia pozapaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych czy też procesy decentralizacyjne. W czwartym, ostatnim podrozdziale rozdziału czwartego podjęto zagadnienie znaczenia zacieśnienia i pogłębienia integracji, jakim jest UGiW, dla tzw. problemu niemieckiego. Chodzi tutaj mianowicie o podkreślenie wpływu i rangi, jakie miało zjednoczenie Niemiec w 1990 roku dla zawarcia traktatu z Maastricht i wprowadzenia UGiW.

Rozdział piąty zawiera próbę przedstawienia, w jaki sposób Unia Gospodarcza i Walutowa może przyczynić się do pogłębienia integracji krajów UE w sferze politycznej czy nawet „wymusić” je. W tym celu w pierwszym podrozdziale tego rozdziału zostały przedstawione funkcjonujące definicje integracji politycznej. Podrozdział ten zawiera także wymienione czynniki, które mogą stanowić o potrzebie (konieczności?) pogłębienia integracji w wymiarze politycznym, co z kolei

może doprowadzić – lub przynajmniej zbliżyć UE – do stanu unii politycznej. W tym celu najpierw zostały przedstawione cztery teorie (podejścia) integracji politycznej – funkcjonalizm i neofunkcjonalizm, federalizm, konfederalizm oraz podejście „transakcyjne”. Drugi podrozdział rozdziału piątego zawiera analizę instytucjonalnych aspektów UGiW oraz rozwinięcie sygnalizowanego w podrozdziale pierwszym tego samego rozdziału zagadnienia dotyczącego legitymizacji Europejskiego Banku Centralnego i jego politycznej odpowiedzialności.

Wreszcie w rozdziale szóstym zostały przedstawione związki pomiędzy układem sił w wymiarze globalnym a kształtem międzynarodowego systemu walutowego oraz polityczne aspekty dotyczące tego, w jaki sposób na system ten wpłynie powołanie UGiW i pojawienie się nowej waluty euro.

Pracę zamyka zakończenie zawierające podsumowanie rozważań zawartych we wcześniejszych rozdziałach oraz bibliografia.

W polskiej literaturze przedmiotu brak opracowania, w którym dominuje polityczny wymiar UGiW. Uwaga autorów – przede wszystkim ekonomistów – koncentruje się na wymiarze ekonomicznym Unii Gospodarczej i Walutowej. W pracach tych można co najwyżej spotkać pewne uwagi sygnalizujące polityczne aspekty tego przedsięwzięcia. Polscy autorzy opracowań dotyczących UGiW to m.in. L. Oręziak, K. Lutkowski, R. Wierzbą, J. Borowiec, P. Kowalewski, D. Sobczyński, P. Żukowski. Na szczególną uwagę zasługuje praca *Unia Gospodarcza i Walutowa w Europie* (Warszawa 2001), której autorem jest A. Nowak-Far i która stanowi pogłębioną analizę prawną UGiW. Pewne kwestie sygnalizujące polityczne aspekty UGiW zawierają wydane w Polsce książki autorów zagranicznych. Chodzi tutaj o książki W. Molle'a (*Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Gdańsk 1995, 2000), L. Tsoukalisa (*Nowa ekonomia europejska*, Łódź 1998), pracę zbiorową pod redakcją P. Tempertona (*Euro: wspólna waluta*, Warszawa 2001) oraz książkę P. De Grauwe (*Unia walutowa*, Warszawa 2003).

W związku z brakiem w polskiej literaturze przedmiotu opracowania koncentrującego się na politycznym wymiarze europejskiej unii walutowej prezentowana publikacja opiera się na literaturze anglojęzycznej. Oczywiście, nie sposób nawet wymienić tutaj wszystkich nazwisk autorów opracowań wykorzystanych podczas pisania niniejszej pracy. Z punktu widzenia jej tematu szczególnie istotna jest praca W.F.V. Vanthoor'a (*European monetary union since 1848. A political and historical analysis*, Cheltenham–Northampton 1998), artykuł B.J. Cohena

(*Beyond EMU. The problem of sustainability*) zawarty w pracy zbiorowej pod redakcją B. Eichengreena i J.A. Friedena (*The political economy of European monetary unification*, Boulder–Oxford 2001) oraz artykuł, którego autorem jest Ch.A.F. Goodhart (*The political economy of monetary union*) będący częścią publikacji pod redakcją P. Kenena (*Understanding interdependence. The macroeconomics of the open economy*, Princeton 1995). Bardzo przydatna podczas pisania niniejszej pracy była także publikacja wydana z okazji pięćdziesięciolecia funkcjonowania marki RFN opracowana przez Deutsche Bundesbank (*Fifty years of the Deutsche Mark. Central Bank and the currency in the Germany since 1948*, Oxford 1998), a także zbiór artykułów z konferencji, która odbyła się w 1998 roku w Brukseli (*The European Union and the euro: Economic, institutional and international aspects. A selection of conference papers, Brussels 17–18 September 1998*, Luxembourg 2000). Wśród nich osobno należy wspomnieć o artykule W. Wesselsa (*EMU and political union*). Oprócz wymienionych publikacji bardzo pomocne były także opracowania autorstwa B. Eichengreena oraz takich autorów, jak R. Mundell, K.R. McNamara, M. Kaelberer, C.R. Henning, S.E. Rolfe i J. Burtle, S.C.W. Eijffinger i J. De Haan, C. Hefeker, N. Thygesen i D. Gros, P.J. Welfens, P. Coffey i J.R. Presley.

Do opisu i przedstawiania historii procesu integracji walutowej państw Unii Europejskiej (Wspólnot Europejskich) oraz kwestii związanych już bezpośrednio z UGiW jako podstawa służyły dokumenty – zarówno akty prawa pierwotnego UE (WE), jak i wybrane, najistotniejsze z punktu widzenia tematu niniejszej pracy akty prawa wtórnego, a także inne ważne dla procesu integracji walutowej dokumenty (chodzi tutaj przede wszystkim o tzw. plan P. Wernera oraz plan J. Delors'a). Wykaz wykorzystanych dokumentów zawiera bibliografia.

Z racji tematu i charakteru prezentowanej pracy wykorzystano także bardzo wiele publikacji, zarówno autorów polskich, jak i zagranicznych, niezwiązanych bezpośrednio z samą Unią Gospodarczą i Walutową, a dotyczących takich zagadnień, jak np. suwerenność, pozycja i rola współczesnego państwa, kwestia Niemiec i innych, w których kontekście usytuowana została UGiW.

Niniejsza książka oparta została na rozprawie doktorskiej (mającej ten sam tytuł), obronionej na Uniwersytecie Śląskim. Jej promotorem był Kierownik Zakładu Stosunków Międzynarodowych Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego Pan prof. dr hab. Mieczysław Stolarczyk, któremu autor pragnie w ten

sposób podziękować za opiekę naukową. Słowa podziękowania autor przekazuje także Recenzentom pracy – Panu prof. dr. hab. Czesławowi Mojsiewiczowi z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, który przygotował recenzję wydawniczą, oraz Dziekanowi Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego – Panu prof. dr. hab. Bogdanowi Łomińskiemu, i Panu prof. dr. hab. Kazimierzowi Łastawskiemu z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, którzy byli recenzentami na etapie rozprawy doktorskiej. Oczywiście za wszelkie braki i niedoskonałości przedkładanej pracy odpowiedzialność ponosi wyłącznie jej autor.

Autor chciałby także podziękować Dyrektorowi Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego Panu prof. dr. hab. Janowi Iwankowi oraz członkom Rady Naukowej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego za decyzje o wyasygnowaniu środków finansowych umożliwiających opublikowanie niniejszej książki.

Tomasz Kubin

Political implications of the monetary union's introduction in Europe

Summary

The last important stage of Economic and Monetary Union (EMU; introduced on the basis of Treaty of Maastricht) began on January 1st 2002. In 12 member countries of the EU euro coins and notes were introduced to common circulation and soon replaced national currencies.

The introduction of Economic and Monetary Union is considered to be the most ambitious venture in the process of European integration and it is one of the most important events at the turn of the 20th and 21st century. 12 countries decided to abandon their national currencies and accept one common currency – euro which united the economies of the majority of countries of the Western Europe. Moreover, since the beginning of 2007 so called Euroland numbered 13 countries and Slovenia as the first of the countries which entered UE in the year 2004 entered to Economic and Monetary Union. It is almost certain that the number of member countries of the EMU will increase in the future – the potential candidates to the participation in European monetary union are: Great Britain, Sweden and Denmark which do not participate in this venture and other new UE member countries from Central and Eastern Europe including Poland.

It may seem that Economic and Monetary Union is strictly an economic venture entailing mostly economic effects. Yet, among economic motifs and implications of establishing Economic and Monetary Union there are also motifs and implications of political nature, all of which constitute the thesis of the following study. In the whole process of integration which resulted in the introduction of the Economic and Monetary Union, starting from its origins, the political and economic aspects are inseparably connected. That is why the aim of the following study is to identify and analyse of the political implications of the introduction of monetary union by the EU countries. Economic and Monetary Union entails (or may entail) consequences of the political nature, being situated on the verge of politics and economics or economy but directly influencing the politics.

The study consists of the introduction, six chapters, conclusion and bibliography. The first chapter emphasises the relationships between politics and economy and especially between the political and economic aspects of international integration. The author has presented opinions indicating a close relationship between these two fields. Special attention has been paid to opinions which emphasize the interconnection between political and economic aspects in reference to process of the integration of the West European countries initiated and continued after the WWII and especially the introduction of the Economic and Monetary Union.

Second chapter consists of a review of the definitions of key words functioning in the literature such as: integration, economic integration, currency integration and monetary union. It also shows the most important historical examples of monetary unions and monetary unions functioning at the moment. Special attention is paid to political aspect of these unions and to the importance of political factors to their stability. From that point of view and from the point of view of this study the most important issue are the divisions of monetary unions into the ones accepted between independent countries remaining separate and so called national monetary unions whose existence is connected with political unification.

The third chapter presents the steps taken by the EU countries to enter Economic and Monetary Union. This venture cannot be analysed without the reference to a wider context that is why first the origins of the West European process of integration after WWII and its beginnings are outlined and then the events which led to the introduction of Economic and Monetary Union: the beginnings of the process of currency cooperation of West European countries, suggestions and plans of introducing monetary union put forward at the turn of the 60ties and 70ties of the 20th century, principles of the European Monetary System, the importance of European Currency Unit for the possibilities of introducing Economic and Monetary Union, the conditions of participation in the third stage and the rulings of so called Stability and Growth Pact.

Political implication of Economic and Monetary Union were presented in fourth, fifth and sixth chapters. Chapter four consists of the analysis of the political implication of the membership in Economic and Monetary Union for nation-states. First of all how the membership of a country in Economic and Monetary Union relates to the comprehension of the concept of sovereignty functioning in the literature. The influence of country's membership in monetary union on the independence of the policy of a given country constitutes a development and supplement of the author's considerations. The author also attempted to place the membership in Economic and Monetary Union in a group of phenomena and processes of a wider character which influence the position, role and the range of the functions realised by modern nation-state (the process of integration within the UE and also about e.g. globalization, the increase of number and importance of non-member states in international relationships or the decentralization processes) and the issue of development and integration of Economic and Monetary Union in the view of so called German issue, namely about the emphasis of the importance of the unification of Germany in 1990 to the reaching the Treaty of Maastricht and the introduction of Economic and Monetary Union.

The fifth chapter constitutes the attempt to present ways in which the Economic and Monetary Union can constitute to the development of the integration of EU countries at the political level or even extract it. We also present functioning definitions of political integration, factors which can determine the need (necessity?) of political integration – functionalism and neofunctionalism, federalism, confederalism and the transactional approach, the analysis of the institutional aspects of Economic and Monetary Union and the development of the signalled issue concerning legitimization of the European Central Bank and its political responsibility.

Finally, in the sixth chapter the author presents relationships between the system of powers in the global dimension, the structure of the international currency system, the political aspect concerning the way the system influenced the introduction of the Economic and Monetary Union as well as introduction of euro currency.

Tomasz Kubin

Politische Implikationen der in Europa eingeführten Währungsunion

Zusammenfassung

Am 1. Januar 2002 begann die letzte wichtige Etappe der, kraft des Vertrags zu Maastricht festgesetzten Wirtschafts- und Währungsunion (WWU; eng. Economic and Monetary Union). In 12 Mitgliedstaaten der EU fanden sich im Umlauf Euro-Banknoten und Euro-Münzen, die in kurzer Zeit die bisher geltenden nationalen Währungen völlig ersetzt haben.

Die Entstehung der WWU gilt als ehrgeizigstes Unternehmen im Prozess der europäischen Integration und gehört zu wichtigsten Ereignissen der Wende des 20. zum 21. Jh. Zwölf Staaten der EU haben sich entschlossen, auf eigene Währung zu verzichten und eine gemeinsame Währung – den Euro (EUR) anzunehmen, was der Wirtschaftsvereinigung von den meisten westeuropäischen Staaten dienen sollte. Anfang 2007 wurde das sog. Euroland schon 13 Staaten umfassen, weil Slowenien zur WWU beigetreten wurde. Es ist fast sicher, dass sich in Zukunft noch weitere Staaten an der Europäischen Währungsunion beteiligen werden – zu potentiellen Kandidaten gehören Großbritannien, Schweden und Dänemark und neue Mitgliedstaaten der EU aus Mittel- und Osteuropa, darunter auch Polen.

Wie es scheint, ist die WWU laut ihres Namens ein strikte ökonomisches Unternehmen, das hauptsächlich wirtschaftliche Folgen nach sich zieht. Doch bei Festsetzung der Währungsunion waren auch politische Gründe von großer Bedeutung, und die Tatsache wurde zum Hauptthema der vorliegenden Erörterung. Im Integrationsprozess, der zur Entstehung der WWU geführt hat und in dessen Genese, sind politische und ökonomische Aspekte eng miteinander verbunden. Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist, politische Implikationen der von Mitgliedstaaten der EU eingeführten Währungsunion zu identifizieren und zu untersuchen. WWU kann zwar politische oder ökonomische, aber die Politik direkt beeinflussende Folgen haben.

Die Arbeit besteht aus sechs Kapiteln, einem Abschluss und einer Bibliografie. Im ersten Kapitel wurden die Wechselbeziehungen zwischen Politik und Ökonomie, und insbesondere zwischen den politischen und ökonomischen Dimensionen der internationalen Integration hervorgehoben. Es wurden hier die Autoren genannt, die auf engen Zusammenhang zwischen den zwei Gebieten hinwiesen. Beachtenswert sind besonders solche Meinungen, nach denen die westeuropäische Integration nach dem 2. Weltkrieg und dann die Festsetzung der WWU sowohl von politischen als auch ökonomischen Faktoren abhängig war.

Das zweite Kapitel ist eine Aufstellung von den in der Fachliteratur geltenden Definitionen von solchen Begriffen, wie: Integration, Wirtschaftsintegration, Währungsintegration und Währungsunion. Es gibt hier auch Beispiele für historische und heute

geltende Währungsunionen. Besondere Aufmerksamkeit wird dem politischen Ausmaß von den genannten Unionen und den politischen Faktoren, die für die Beständigkeit der Unionen bedeutend sind, geschenkt. Von größter Bedeutung für vorliegende Arbeit ist die Unterscheidung zwischen den Unionen, die von den ihre Eigenständigkeit erhaltenden Einzelstaaten und den sog. nationalen, mit politischer Vereinheitlichung einhergehenden Währungsunionen abgeschlossen wurden.

Im dritten Kapitel wird der Weg von Mitgliedstaaten der EU zur Wirtschafts- und Währungsunion gezeigt. Da das Unternehmen nicht abgesehen von dem ganzen Kontext betrachtet werden darf, bespricht der Verfasser zuerst die Genese des westeuropäischen Integrationsprozesses nach dem 2. Weltkrieg, dessen Anfänge und Ereignisse, die zur Festsetzung der WWU, also zur Währungszusammenarbeit zwischen den westeuropäischen Staaten geführt haben. Dann erörtert er die, um die Wende der 60er und 70er Jahre des 20. Jhs geplante Währungsunion, die Grundsätze des Europäischen Währungssystems, die Bedeutung des Einheitlichen Europäischen Aktes für eventuelle Festsetzung der WWU, die wichtigsten WWU-Bestimmungen, die im Gründungsvertrag der EU und in den Akten des sekundären Gemeinschaftsrechtes enthalten worden sind. Es geht hier vor allem um die einzelnen Etappen der WWU-Entstehung, die Voraussetzungen für die Teilnahme an deren dritten Etappe und Bestimmungen des sog. Stabilisierungs- und Zuwachspaktes.

Politische Implikationen der WWU wurden in den Kapiteln: vier, fünf und sechs dargestellt. Viertes Kapitel beinhaltet die Analyse von politischen Folgen der Beteiligung an der Wirtschafts- und Währungsunion für einzelne Nationalstaaten. Es handelt sich darum, wie sich die Mitgliedschaft eines Staates an der WWU zu dem in der Fachliteratur geltenden Begriff *Souveränität* verhält. Der Verfasser überlegt, in wie weit diese Mitgliedschaft die politische Unabhängigkeit eines bestimmten Staates beeinflussen kann. Er zählt die Mitgliedschaft an der WWU zu allgemeinen Erscheinungen und Prozessen, die auf die von den modernen Nationalstaat ausgeübten Funktionen, deren Rolle und Bereich einen Einfluss ausüben (Integration im Rahmen der EU, Globalisierung, höhere Anzahl und größere Bedeutung von außerstaatlichen Teilnehmern an internationalen Beziehungen oder Dezentralisierungsprozessen). Der Verfasser vertritt die Meinung, dass die Wirtschafts- und Währungsunion zur tieferen Integration und damit zur Lösung des sog. deutschen Problems beigetragen hat. Er betont, dass die Wiedervereinigung Deutschlands im Jahre 1990 für den in Maastricht unterschriebenen Vertrag und für die Einführung der WWU sehr bedeutend war.

Im fünften Kapitel überlegt der Verfasser, ob die Währungsunion im Stande ist, zu weiterer Integration der EU-Länder auf politischer Ebene beizutragen, oder sie sogar abzapfen. Er nennt dabei verschiedene Definitionen der politischen Integration und die von dem Integrationsbedarf (der Integrationsnotwendigkeit) zeugenden Faktoren, was die Europäische Union an eine politische Union angleichen sollte. Der Verfasser schildert vier Theorien von der politischen Integration – den Funktionalismus und Neofunktionalismus, den Föderalismus, den Konföderalismus und eine „Transaktion“, analysiert institutionelle Aspekte der WWU und entfaltet das Thema der Legitimierung von der Europäischen Zentralbank und deren politischer Verantwortung.

Letztendlich zeigt der Verfasser die Zusammenhänge zwischen dem globalen Kräftesystem und dem internationalen Währungssystem und untersucht, in wie weit die Festsetzung der WWU und die neue Euro-Währung das Währungssystem beeinflussen wird.

Wprowadzenie przez państwa Unii Europejskiej (UE)

Unii Gospodarczej i Walutowej (UGiW)

i wspólnej waluty euro to jedno z najważniejszych wydarzeń przełomu XX i XXI w. oraz najdalej jak dotychczas idące pogłębienie integracji państw UE.

Powody wprowadzenia UGiW oraz konsekwencje tego faktu mają charakter nie tylko ekonomiczny (to zagadnienie zostało wyczerpująco opracowane w literaturze przedmiotu), ale i polityczny.

Poczynając od zarysowania ścisłych wzajemnych zależności pomiędzy polityką i ekonomią, integracją polityczną i gospodarczą oraz podkreślając polityczne i ekonomiczne przesłanki procesu integracji europejskiej, w książce dokonano identyfikacji i analizy politycznych implikacji wprowadzenia unii walutowej w Europie.

Po nakreśleniu drogi państw UE do wspólnego pieniądza wskazane zostały polityczne implikacje unii walutowej, po pierwsze – dla państw członkowskich UE (chodzi o takie zagadnienia, jak członkostwo w UGiW

a pojęcie suwerenności państwa, niezależność polityki gospodarczej, rola i funkcje państwa narodowego, wpływ unii walutowej na rozwiązanie „kwestii niemieckiej”),

po drugie – dla UE jako całości (chodzi o wpływ unii walutowej na dalszy rozwój procesu integracji; przeanalizowano także system instytucjonalny UGiW),

po trzecie – dla relacji UE ze Stanami Zjednoczonymi.